

Rondblik

Waarom het afsluitende deel van de CNT-serie zo'n bijzonder boek is geworden

P.H.R. van Houwelingen

***Apostelen. Draggers van een spraakmakend evangelie.* Wie dit themadeel ter hand neemt, ontdekt meteen al drie dingen die anders zijn ten opzichte van de rest van de CNT-serie: (1) Het stofomslag wordt opgesierd met een kleurenfoto van een afbeelding met de twaalf apostelen. (2) Op het titelblad prijkt een zestal auteursnamen – blijkbaar gaat het bij dit deel om teamwork. (3) Vanwege de veelheid van materiaal heeft het boek voetnoten en een uitgebreide zoekfunctie, door middel van twintig pagina's registers: behalve een tekstregister ook een zaakregister met alle besproken documenten plus de belangrijkste namen en onderwerpen.**

Een bijzonder boek. Naast het eerder verschenen themadeel over Paulus hoort een themadeel over de Twaalf, maar hoe pak je zo'n project aan en hoe geef je het vorm? Dat kostte nogal wat hoofdbrekens. Het kon geen verzameling van twaalf apostelbiografieën worden, want over de meeste apostelen weten we maar weinig. Eigenlijk gaat het ook niet om henzelf maar om het evangelie dat door hen gedragen werd. Apostelen als evangeliedragers, dat betekent drie dingen: zij waren de steunpilaren van de eerste christelijke gemeente in Jeruzalem, droegen het evangelie de wereld in én hun boodschap bleek spraakmakend te zijn.

Jeruzalem, navel der aarde

De apostelen hadden Jeruzalem als thuisbasis. Schitterend is de centraliteit van Jeruzalem gevisualiseerd in het vloermozaïek van Madaba (Jordanië), afkomstig uit de zesde eeuw na Christus. Dit topografische mozaïek, met een totale oppervlakte van ongeveer dertig vierkante meter, was bedoeld om de belangrijkste plaatsen uit de heilsgeschiedenis in Syrië, Palestina en Egypte letterlijk en figuurlijk op de kaart te zetten. Het centraal gelegen Jeruzalem, geheel ommuurd en royaal voorzien van poorten, heeft een groter formaat dan welke andere stad ook. Dit geldt eveneens voor het bijschrift in grote rode letters: 'de heilige stad Jeruzalem'. Jeruzalem is perfect ovaal van vorm en lijkt zo te worden getypeerd als de ideale stad, het middelpunt van het heilige land, de navel van de aarde.

Een driedelig themadeel

Dit themadeel is in drieën onderverdeeld, zoals de volgende schets van de inhoud laat zien. Deel 1, door P.H.R. van Houwelingen, gaat over 'Het apostolische evangelie vanuit Jeruzalem'. Dáár gebeurt het namelijk, op Pinksteren, om daarna pas wereldwijd uit te waaieren. De Jeruzalemse moederkerk, waar het evangelie door de Twaalf verkondigd werd en waar later Jakobus leiding gaf, kreeg na verloop van tijd een zelfstandige dochter: de gemeente van Antiochië. Van daaruit zou het evangelie, via de joodse diaspora, verder de volkenwereld ingaan.

Het was een *behoefte* moederkerk. Paulus organiseerde een collecte onder de niet-joodse christenen om de gemeente van Jeruzalem te ondersteunen. Dit mede als uiting van dankbaarheid voor het feit dat het ook een *uitdelende* moederkerk was. De niet-Paulinische brieven en het boek Openbaring hebben allemaal een bepaalde relatie met de heilige stad, ze documenteren de zendingsbeweging vanuit Jeruzalem. Zo is dit themadeel ondersteunend voor alle commentaardelen op Hebreeën, de Katholieke Brieven en Openbaring. Vooral het

laatste bijbelboek geeft antwoord op de vraag: is er nog toekomst na de verovering van Jeruzalem en de tempelverwoesting in 70 na Chr.? Gelukkig wel, mits we in geloof omhoog- en vooruitkijken. We mogen uitzien naar de stad van de toekomst die ons door God is beloofd, het nieuwe Jeruzalem.

Deel 2, door J. van Bruggen, behandelt ‘Het apostolische evangelie als geloofsbelijdenis’. Het geloof van apostelen en oudsten was geen theologische constructie van individuele apostelen. We moeten, met een mooie metafoor, het grondwater oppompen: vragen naar de inhoud van hun *gemeenschappelijk* geloof. Om die kernvraag te beantwoorden is de inhoud van Hebreëën, de Katholieke Brieven en Openbaring geconcentreerd tot zeven thema’s: Abrahams God, Jezus van Nazaret, De Geest, Het koninkrijk, De nieuwe geloofsgemeenschap, Apostolisch gezag, Lijden in deze tijd.

Deel 3, getiteld ‘Het apostolische evangelie in weerklank’, laat diverse stemmen horen uit de eerste generatie na de apostelen. Zij staan bekend als Apostolische Vaders, vroegchristelijke apologeten, of auteurs van nieuwtestamentische apocriefen. Met de zeven thema’s uit deel 2 als leidraad trekt een bont gezelschap aan ons oog voorbij. Zo zien we de apostolische verkondiging doorwerken. Maar soms is er ook weerklank in de vorm van tegenspraak. Hoe bleef het apostolische evangelie dan zuiver bewaard? Met die vraag in gedachten wordt deel 3 afgerond door een hoofdstuk over de canon van het Nieuwe Testament.

Speciaal voor dit boek zijn enkele representatieve voorbeeldteksten uit de eerste twee eeuwen opnieuw vertaald door J. van Eck. Bijvoorbeeld het middenstuk van de *Didache*, de brief van Ignatius aan de Romeinen, en de *Canon Muratori*. Juist die voorbeeldteksten maken dit themadeel tot een uniek leesboek over de tijd van het Nieuwe Testament en over de periode vlak daarna. Behalve P.H.R. van Houwelingen, die de hoofdstukken ‘Leraars’ en ‘Schatbewaarders’ voor zijn rekening nam, werkten ook andere CNT-auteurs aan deel 3 mee. T.E. van Spanje schreef het hoofdstuk ‘Spoorzoekers’ en P.J. Lalleman het hoofdstuk ‘Eigenzinnigen’. Het auteursteam werd voor deze gelegenheid versterkt met H.A. Bakker (verbonden aan de CHE en aan de VU), vanwege zijn specialistische kennis van de vroege kerk. Hij verzorgde de hoofdstukken: ‘Herders’, ‘Martelaren’, en ‘Getuigen’.

De Credokapel in Zutphen

Omstreeks de zesde eeuw na Chr. stelde men het zo voor, dat het Credo ontstaan was toen de apostelen voor het laatst bij elkaar waren voordat ze de wereld ingingen om het evangelie te verkondigen. Toen zouden ze, onder inspiratie van de Pinkstergeest, elk een van de twaalf geloofsartikelen hebben geformuleerd, zodat een eenparig getuigenis tot stand kwam. Daarom werden de apostelen vaak afgebeeld op de muren van doopkapellen. Waar geen doopkapel aanwezig was, gebruikte men de gesloten wand van het koor of een hoge muur uit het schip van de kerk. Een Credoschildering van de apostelen, liefst voorzien van bijbehorende tekstbanden met het Apostolicum, hoorde naar algemeen gevoel in iedere kerk thuis. Later werden – ter ondersteuning – soms ook profeten aan het tafereel toegevoegd, terwijl men tijdens de gotische periode tevens gewoon was Jezus Christus te portretteren op een belangrijke sluitsteen (vgl. Ef. 2:20).

Een fraaie verbeelding van de apostelen als dragers van een spraakmakend evangelie is te vinden in de zogeheten Credokapel van de Grote of Sint-Walburgiskerk te Zutphen. Omdat alle in aanmerking komende muren van koor en schip uit dit kerkgebouw in de loop van de tijd waren uitgebroken, gebruikte men het stergewelf van de in 1492 gereedgekomen noorderdwarskapel voor een hoge Credoschildering. Die creatieve noodoplossing maakt de Zutphense versie tot iets bijzonders. Er waren acht grote gewelfvelden beschikbaar en vier

kleinere. Zodoende staan de apostelen daar als twaalfstal boven ons hoofd, elk met een van de twaalf artikelen van het geloof bij zich op een banderol. Op dit fresco vormen ze dus een groep van twaalf dragers, gecombineerd tot een groepsportret, alsof de tekst van het Apostolicum bijna letterlijk aangedragen werd door de gezamenlijke apostelen. Hoewel dat laatste zoals gezegd een legendarische invulling is, laat dit themadeel vanuit diverse perspectieven zien dat er wel degelijk een inhoudelijke relatie ligt tussen de twaalf geloofsartikelen en het apostolische onderricht, ofwel de leer van de Twaalf.

Mevr. Aartje Bos-Oskam, gids in de Zutphense Sint-Walburgiskerk, aan wie veel informatie over het gebouw te danken is, mailde de volgende reactie op het verschijnen van het boek: 'Heel dankbaar ben ik dat de credoschildering in de Walburgis nu aan de orde komt om wat zij als geloofsinhoud te bieden heeft en niet als lege artistieke huls.' Dezelfde kerk heeft ook nog een Credobord in de volkstaal uit 1610: 'De Artikelen des Geloofs'. Daarmee komt de geloofsbelijdenis dichterbij de mensen te staan, maar helaas los van de apostelen. Bij dit Credobord moet je dus eigenlijk steeds omhoog kijken naar de figuren uit de Credokapel. Het themadeel eindigt veelzeggend met diezelfde geloofsartikelen als samenvatting van de leer van de Apostelen, dragers van een spraakmakend evangelie.